

DOVRŠENJE EVIDENTIRANJA ARHIVSKE GRAĐE IZVAN ARHIVSKIH USTANOVA

Stjepan Bačić

Arhivske ustanove su zakonom zadužene da osim evidencija i informativnih pomagala za građu koju su preuzele na čuvanje vode i evidenciju još nepreuzete arhivske i registraturne građe na svojem području. Tokom proteklog decenija arhivskoj službi je uspjelo izraditi opće inventare preuzete arhivske građe i vodiče kroz tu opsežnu građu, te evidenciju registraturne i arhivske građe kod imalaca registratura.

Pored ovdje rečene, do sada evidentirane, arhivske i registraturne građe ostala je još neevidentirana građa sakupljena u prošlosti kod raznih ustanova, muzeja, biblioteka, instituta i sl., zatim građa kod crkvenih organizacija i ustanova, koja je kod njih nastala ili je tamo sakupljena, te građa u posjedu pojedinih građana, nastala njihovim radom ili po njima sakupljena.

Godine 1967. započeta je na području cijele SR Hrvatske organizirana akcija popisivanja ove još nepopisane građe izvan arhivâ. Ova dugoročna akcija nije još do danas završena. U prve četiri godine popisane su prilično velike količine građe, jer su u tim godinama arhivi, pored svojih redovnih sredstava, raspolagali određenim, iako ne velikim, novčanim sredstvima dodijeljenim za ovu svrhu od republičkih fondova¹. Poslije toga arhivi su nastavili popisivanje u okviru svojih mogućnosti i redovnih novčanih sredstava. Činjenica je međutim da pod ovim uvjetima popisivanje sporo napreduje i da se u dogledno vrijeme neće moći dovršiti, ma da to traži zaštita te vrijedne građe, posebno za slučaj izvanredne opasnosti, te omogućavanje pristupa i ovim arhivskim izvorima, radi izvršenja projektiranih naučno-istraživačkih radova u oblasti povijesne znanosti. Da bi arhivska služba mogla udovoljiti ovim zahtjevima i zakonskim propisima potrebno je pronaći izvore dodatnih namjenskih sredstava za ubrzanje i što skorije dovršenje evidentiranja arhivske građe izvan arhivâ.

Inicijativom Republičkog zavoda i Savjeta za zaštitu spomenika kulture SR Hrvatske započelo se početkom 1974. godine pripremanje za

¹ Vidi: S. Bačić, Osvrt na akciju evidentiranja arhivske građe izvan arhivâ u SR Hrvatskoj, Arhivski vjesnik sv. 16, Zagreb 1973.

izradu perspektivnog plana dovršenja evidencije svega spomeničkog dobra na području SR Hrvatske. U okviru tih priprema zatraženo je da arhivska služba pripremi takav plan za onaj dio spomeničkog dobra što ga predstavlja do sada neevidentirana arhivska građa. Ovaj plan popisivanja arhivske građe činit će dio općeg plana za evidentiranje spomenika kulture, koji će poslužiti i kao temelj za traženje i osiguranje potrebnih namjenskih sredstava.

Za izradu plana evidentiranja arhivske građe na području cijele republike zatraženi su od arhivskih ustanova njihovi planovi sa slijedećim podacima: 1) koliko je na kraju 1973. godine preostalo na njihovom području imalaca arhivske građe kod kojih građa još nije evidentirana, 2) koliko bi predvidivo vremena još trebalo da se građa kod tih imalaca evidentira, 3) koliko se predviđa da bi trebalo dopunskih financijskih sredstava uz redovna sredstva arhiva, da bi se evidencija arhivske građe dovršila u predviđenom vremenu.

Rok za dostavu ovih podataka, odnosno planova, bio je 15 dana. Neki arhivi dugo nisu dostavljali tražene podatke, pa ih je trebalo požurivati. Ovo upućuje na pretpostavku, da ti arhivi još uvijek nisu raspolagali potrebnim podacima u svojim evidencijama. Iz toga razloga su dva arhiva konačno dostavili podatke samo za 1974. godinu, a dva arhiva su planirali da će istom »prikupiti podatke« i »sastaviti popis« imalaca kod kojih treba građu popisati.

Primljeni planovi su se znatno razlikovali po kvaliteti, preglednosti i stupnju točnosti. Neki arhivi nisu u planu poimence navodili imaoce građe i mjesto njihovog sjedišta, kako je od njih bilo zatraženo, već su iskazali samo broj imalaca.

Bio je slučaj navođenja u planu vjerskih ustanova i organizacija samo po mjestu sjedišta i imenu sveca, a bez oznake o kakvoj se ustanovi odnosno organizaciji radi (rkt. župni ured, pravoslavna parohija, samostan, dekanat, eparhija itd.). Primjećen je i slučaj da su u planu navedeni i imaoци građe kod kojih je građa već popisana i popisi dostavljeni dokumentaciono-informativnoj službi pri Arhivu Hrvatske.

Iz ovih razloga trebalo je od određenog broja arhiva tražiti dopune i ispravke dostavljenih planova.

Navedeni primjeri ukazuju na površnost i netočnost planiranja ovih važnih, propisanih i skupih poslova, kako u pogledu vremena, tako i u pogledu stručne radne snage i novčanih sredstava, a u daljoj konzekvenciji na sklonost površnosti i netočnosti planiranja i drugih poslova arhivske službe.

Nije ovdje mjesto obrazlaganju koje značenje ima za uspješno i efikasno vršenje svake, pa i arhivske djelatnosti, valjano, pregledno i što točnije planiranje. Osvrnut ćemo se samo na pretpostavke dobrog i uspješnog planiranja iz djelatnosti o kojoj je ovdje riječ.

Istina je da dio arhivskih poslova ne možemo planirati s potpunom točnošću, jer ne možemo uvijek i točno predvidjeti na kakve ćemo naići zaprijeke i poteškoće u arhivskoj građi (fondu, zbirci, skupu), koje će nam usporiti rad i povećati troškove. Ovo je slučaj i kod popisivanja građe izvan arhivâ, gdje će stupanj točnosti planiranja zavisiti o više uvjeta i faktora.

Međutim i u najnepovoljnijim slučajevima moći ćemo poslove približno točno planirati, ako raspoložemo potrebnim općim podacima o građi.

Prvo i najvažnije jeste da znamo tko su i gdje su imao ci arhivske građe koje treba popisati. Valja nam, dakle, prethodno načiniti pregled (popis) takvih imalaca. Bez toga ne možemo uopće, a kamoli planski, ni započeti bilo kakav posao u vezi s građom.

Drugi važan podatak je količina arhivske građe. O količini zavisi, pored ostaloga, trajanje popisivanja, a također i vrsta popisa, što ćemo ih načiniti. (Građu stariju, vrijedniju i onu u manjim količinama popisat ćemo detaljnije, a noviju i u većim količinama sumarnije.)

Dalje su nam potrebni podaci o stupnju sređenosti građe, te o vrsti i starosti građe. Ako je građu potrebno više ili manje sređivati, da bismo je mogli popisati, to će utjecati na trajanje posla. Jednako će na trajanje posla utjecati i vrsta građe. Brže će se, u pravilu, popisivati npr. uredske knjige, geografske karte i planovi, te grafički radovi, nego isprave, spisi, predmeti i pisma.

Potrebno nam je također znati na kojemu jeziku i kojim pismom je građa pisana. Ovaj podatak će nam reći koje stručne radnike valja na popisivanju angažirati, te da li arhiv raspoláže radnicima odgovarajuće stručne sprema, ili će morati da angažira vanjske suradnike.

Valja ustanoviti hoće li, na koji način i u kojemu opsegu sam imalac sudjelovati u popisivanju svoje građe, što mu je i dužnost u smislu zakonskih propisa. Sudjelovanje imao ca utjecat će na vrijeme i iznos novčanih sredstava što će ih planirati arhiv.

Ako raspoložemo ovakvim općim, grubim podacima planiranje evidentiranja arhivske građe izvan arhiva (broj radnih dana, novčana sredstva) bit će negdje točno, a negdje približno točno. Ako li ne raspoložemo takvim podacima, do kojih je bilo moguće doći jednom posjetom i zabilježiti ih u evidencije vanjske službe, tada će planiranje biti površno, nerealno, beskorisno i — neprihvatljivo.

Od formalnih nedostataka planiranja spomenut ćemo kod nekolicine arhiva osnovnu i krupnu, administrativnu pogrešku, da na plan ne stavljaju nikakvih znakova koji jamče autentičnost toga dokumenta. Na planu nema tko ga je, gdje i kada načinio, nema broja, žiga ni potpisa, pa nekada ni naslova. Ovi znaci se nalaze na popratnom dopisu, koji predstavlja samo obavijest i sastoji se od jedne ili dvije beznačajne rečenice, a priloženi mu dokumenat — sadržajno i namijenski važan i bitan — gô je i bezimen.² Ovakav postupak i shvaćanje strukture dokumenta u arhivskoj ustanovi, blago rečeno, začuđuje.

Još godine 1967. prilikom započinanja akcije popisivanja arhivske građe izvan arhivâ, bilo je dogovoreno da će akcija obuhvatiti i arhivsku građu koja je nastala i sakupljena kod vjerskih organizacija i ustanova. Pod ovim se smatralo prvenstveno više vjerske ustanove i organizacije (biskupije, provincijalate, kaptole, eparhije...) i one kod kojih ima starije i sakupljene građe, u čemu prednjače samostani. Zbog vrijednosti i važnosti njihove građe ovim ustanovama i organizacijama treba kod planiranja i popisivanja davati prednost pred župnim uredima i paro-

² Isto se događa i s drugim dokumentima: izvještajima, statističkim podacima, raznim pregledima, odgovorima na upitnike i dr.

hijama. Kancelarije župa i parohija može posjećivati i građu u njima popisivati vanjska služba kao i u registraturama. Popisivanje matičnih knjiga u matičnim uredima također valja obaviti u okviru redovnih općih pregleda registratura.

Na temelju podataka, odnosno dijelom korigiranih i popunjenih planova za dovršenje popisa građe, primljenih od arhivskih ustanova Arhiv Hrvatske je dostavio republičkoj službi zaštite spomenika kulture Plan dovršenja evidencije arhivske građe izvan arhiva na području SR Hrvatske.

Planirano je da u cijeloj republici treba još izvršiti popis građe kod ukupno 429 imalaca.

Popisivanje bi predvidivo trajalo na područjima pojedinih arhiva od jedne do pet godina.

Prema današnjoj evidenciji imalaca građe i prema današnjim cijenama bilo bi tokom godina popisivanja potrebno oko 612.000 dinara dodatnih namijenskih sredstava.

Brojke i iznosi iskazani u planu su aproksimativni, jer se broj imalaca građe može i povećati pronalaženjem za sada nepoznate arhivske građe, a i obzirom na trajanje obrade, posebno starije građe, pisane različitim pismima i jezicima, te građe u različitom stanju sređenosti. Osim toga dva su arhiva dostavili podatke samo za 1974. godinu.

Ispunjenje planiranih rokova dovršenja zavisit će i od dodatnih namjenskih sredstava, kako i kada budu dodjeljivana. No bez obzira na ta sredstva zakonska je obaveza arhiva da i dalje, prema svojim sredstvima i mogućnostima, u svojim godišnjim programima rada predviđaju i popisivanje arhivske građe izvan arhiva.

Zusammenfassung

DIE BEENDIGUNG DER EVIDENTIERUNG DES ARCHIV-MATERIALS AUSSER DER ARCHIV-ANSTALTEN

Einführend wird die gesetzliche Verpflichtung des Archivdienstes zur Evidentierung des Archiv-Materials bezeichnet, welcher sich noch bei ihren Besitzern (Grundbesitzer und Eigentümer) befindet. In der Fortsetzung wird im kurzem der Hergang der organisierten Aktion der Evidentierung dieses Materials in der Sozialistischen Republik Kroatien vom Jahre 1967 anfangend, darauf der relativ langsame Fortkommen der Evidentierung des Materials wegen Geldmangels und die Bedürfniss zur Auffindung von Ergänzung-Bestimmung Mittel Quellen für diesen Zweck angeführt.

Weiter wird das Ansammeln der Pläne für die Vollendung der Evidentierung des Archiv-Materials ausser der Archive auf dem Bereiche einzelner Archiv-Anstalten dargestellt, auf Grundlage welcher wird das Archiv Kroatiens einen Plan zur Vollendung der Evidentierung dieses Materials im Bereiche der ganzen Republik ausarbeiten. Dieser Plan wird den Bestandteil des Planes zur Evidentierung des vollständigen Denkmalgutes in der S. R. Kroatien, welchen der Dienst für Denkmalschutz der Kultur-Denkmäler bilden.

In der Fortsetzung wird über die Mängel eines Teiles der Pläne der Archiv-Anstalten gesprochen, welche korrigiert und ergänzt werden müssten, sowie über die Grund-Vorraussetzungen für eine erfolgreiche Planierung der Evidentierung des Archiv-Materials ausser der Archive.

Am Ende werden summarisch die Angaben, welchen den Plan zur Vollendung des Evidentierung des Archiv-Materials auf dem Gebiete der Republik, angeführt.